

М.М. Скоробагатов,
кандидат економічних наук, доцент
Н.С. Кіріченко,
аспірант, Луганський національний аграрний університет

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ГАЛУЗІ В ЛУГАНСЬКІЙ ОБЛАСТІ ТА ЇЇ СТРАТЕГІЧНЕ ЗРОСТАННЯ

Постановка проблеми. Унаслідок безперервного реформування української економіки: адаптації до функціонування як незалежної держави, становлення ринкових відносин, зміни форм власності на землю та засоби виробництва, підготовки вступу до СОТ тощо, були втрачені або зазнали деградації більшість важелів регулювання в усіх галузях національної економіки. З урахуванням цього особливо важливе значення має об'єктивна необхідність опрацювання стратегічних заходів щодо підвищення рівня конкурентоспроможності української економіки і, перед усім, сільськогосподарської галузі, котра порівняно з іншими найбільш деградувала протягом пореформеного періоду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання стратегічного розвитку та конкурентоспроможності широко вивчалось багатьма відомими вченими, у тому числі такими, як: А. Сміт, Д. Рікардо, А. Курно, Дж. Робінсон, Е. Чемберлен, П. Стафф, М. Портер, А. Юданов, Г. Азоев, І. Ансофф, А.А. Томпсон, А. Дж. Стрікленд, Є.І. Велесько, О.О. Биков, З. Дражек, Б. Карлоф, М. Мескон, Ф. Альберт, М. Хедоурі, Ш.М. Остер, Р.А. Фатхутдінов, Г. Хемел, Б.Д. Хендерсон, П. Гордієнко, А. Кулешова [1; 5; 11]. Проблемі відродження українського села та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції приділяли увагу у своїх працях вітчизняні науковці — О.М. Онищенко, В.В. Юрчишин, Ю.Є. Губені, Н.Є. Голомша, П.Т. Саблук, С.М. Кваша, Х.Х. Кусайнов, А.А. Пягай та ін. [2; 4; 7; 8; 9].

Невирішені раніше проблеми. На наш погляд, недостатньо уваги приділено проблемі стратегічного зростання конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі в Україні на регіональному рівні. Отже, саме ця проблема потребує більш глибокого вивчення.

Постановка задачі. Метою даної статті є розгляд особливостей конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі в Луганській області як одному з регіонів України та визначення чинників її стратегічного зростання.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж безпосередньо вивчати особливості конкурентоспромож-

ності сільськогосподарської галузі в Луганській області, визначимо суть понять конкурентоспроможності та стратегічного розвитку аграрної галузі.

Конкурентоспроможність, за А.Б. Кулешовою — «це властивість об'єкту, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби в порівнянні з аналогічними об'єктами, представленими на даному ринку» [5, с. 5]. Тобто конкурентоспроможність визначає здатність аграрної галузі регіону витримувати конкуренцію в порівнянні з аналогічними об'єктами на ринку сільськогосподарської продукції України та світу. В економічній категорії конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, як відмічає Т.В. Куць, відображаються економічні, науково-технічні, виробничі, організаційно-управлінські, маркетингові можливості агроформувань [7, с. 329]. Таким чином, обґрунтоване дослідження рівня розвитку конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі, її окремих господарювальних суб'єктів та виробленої продукції потребує розгляду цілої низки різноманітних кількісних та якісних показників.

За П.Л. Гордієнко: «Стратегія — це комплексний план діяльності підприємства, який розробляється на основі творчого науково обґрунтованого підходу і призначається для досягнення довгострокових глобальних цілей підприємства» [1, с. 9]. Отже, під стратегічним розвитком сільськогосподарської галузі, на нашу думку, слід розуміти комплексну багатофункціональну програму заходів із залученням до господарської діяльності населення, агроформувань та різнорівневих органів управління, що розробляється на основі інноваційного науково обґрунтованого підходу й призначається для досягнення довгострокових глобальних загальнодержавних цілей.

З урахуванням сформульованих визначень, набуває особливого значення введення в дію «Комплексної програми підтримки розвитку українського села на період до 2015 року», основною метою котрої є: «забезпечення життєздатності сільського господарства, його конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринку, гарантування продовольчої безпеки

**Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції на одну особу
за окремими регіонами України у 2006 р. (кг)**

Регіони України	Зерно	Со- няш- ник	Кар- топля	Овочі	Плоди та ягоди	М'ясо (у за- бійній вазі)	Молоко усіх видів, л	Яйця всіх видів, шт
Україна всього	732	114	416	172	24	36,8	284	304
У тому числі по регіонах:								
Дніпропетровська	767	222	169	153	23	39,9	138,1	284
Донецька	358	120	153	116	10	22	103,5	313
Запорізька	950	455	197	198	10	29,8	202,7	356
Луганська	353	157	251	142	3	19,2	155	274
Харківська	609	134	340	190	9	33,9	188,4	313
Відхилення значення Луганської області від показника по Україні, %	-51,8	37,7	-39,7	-17,4	-87,5	-47,8	-45,4	-9,9

країни, збереження селянства як носія української ідентичності, культури і духовності» [3, ст. 3]. Досягнення встановленої мети можливе лише в разі злагодженої, добре скоординованої дії управлінської, законодавчої, виробничої, соціальної та виховної ланок національного господарського механізму.

При подальшому плануванні стратегічних заходів, які стимулюють зростання конкурентоспроможності вітчизняної економіки і, особливо, її сільськогосподарської галузі як на національному, так і на регіональному рівні, необхідно враховувати, що різкий спад протягом пореформеного періоду відбувся, перш за все, у зв'язку з такими подіями:

— переходом України до статусу самостійної незалежної держави з ринковою економікою після розпаду адміністративно-планової системи загальнодержавного управління СРСР за відсутності підготовки відповідної стратегії та економіко-правового механізму перехідної економіки;

— майже повним зникненням державного механізму стратегічного планування найважливіших економічних та соціальних процесів та неспроможністю діючих органів влади боротися з корупцією в усіх галузях діяльності й на всіх рівнях управління;

— незавершеністю розпочатих аграрних реформ, оскільки здійснено було лише 30% обсягу необхідних заходів, у зв'язку з чим не було створено умов дотримання в сільському господарстві й у розвитку села в цілому закону вартості, що призвело до порушення балансу міжгалузевих економічних відносин [9, с. 4];

— слабким державним регулюванням з питань кон-

курентоспроможності окремих галузей національної економіки і, як наслідок, спонукуванням надзвичайно диспропорційного їх розвитку;

— відсутності соціальної патріотично спрямованої пропаганди серед молоді та інших категорій населення щодо підтримки розвитку сільських територій.

Як результат, у сучасних умовах більшість населення країни не спроможна розглядати питання зростання розвитку національної економіки з точки зору стратегічної необхідності застосування власних зусиль на користь загальнодержавних потреб. Ми ж упевнені в тому, що стратегічне зростання вітчизняної економіки можливе лише через розуміння кожним громадянином України необхідності акумулювання суспільних трудових та інтелектуальних здібностей на досягненні загальноновстановлених стратегічних цілей. У свою чергу, без досягнення підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі, здатної безперебійно та якісно задовольняти потреби національної економіки в продовольчій безпеці та сировинній базі, ні про який стратегічний розвиток говорити не можливо. Проте, саме питання забезпечення сільськогосподарською продукцією на теперішній момент є надзвичайно проблематичним для Луганської області, що дозволяють простежити дані наведені в табл. 1 [10, с. 96—99].

Як добре простежується в табл. 1, у 2006 р. в Луганській області обсяг основних видів виробленої сільськогосподарської продукції в розрахунку на одну особу був найнижчим серед областей Східного регіону. Порівняно з середнім значенням по Україні, у роз-

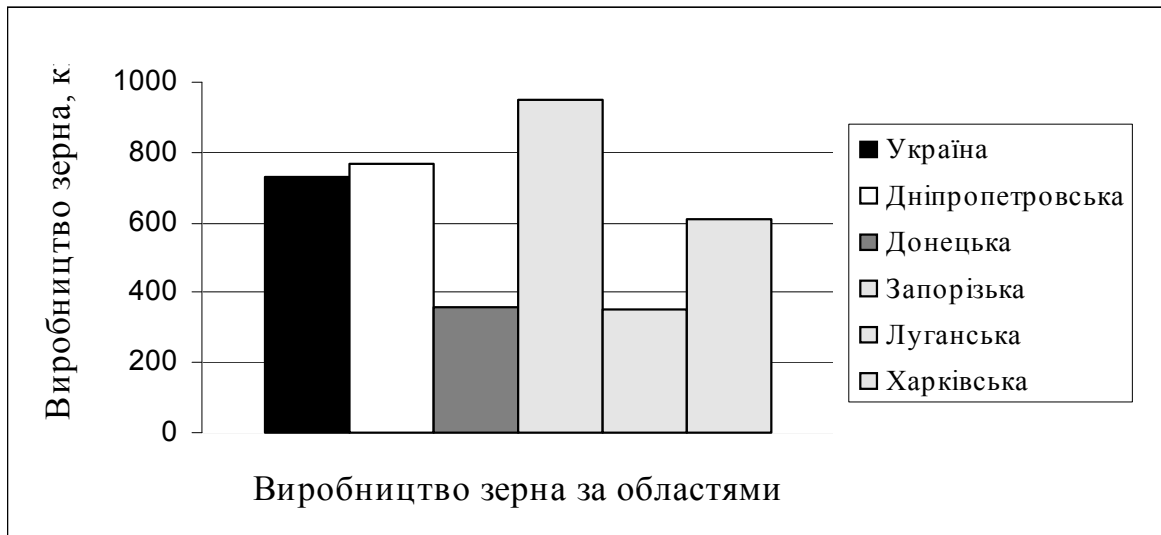

Рис. 1. Виробництво зерна в розрахунку на одну особу за окремими регіонами України у 2006 р.

рахунку на одну особу найнижчими були показники з виробництва плодів та ягід (майже на 90% нижче, ніж по Україні), із зерна (на 51,8%), із м'яса та молока (майже на 50%). Лише по виробництву шкідливого для родючості ґрунтів сояшнику виробництво сільськогосподарської продукції в області перевищувало середнє значення по Україні (майже на 40%).

За допомогою рис. 1 легко простежити різницю в обсягах виробництва зерна, тобто основного виду продукції, необхідного для забезпечення продовольчої безпеки, Луганською областю порівняно з іншими регіонами країни. Добре видно, що протягом минулого року в розрахунку на одну особу надзвичайно низькі обсяги виробництва зерна області суттєво виділялися, особливо порівняно з Запорізькою, Дніпропетровською та Харківською областями.

Зовсім невітнішими є результати аналізу виробництва основних видів сільськогосподарської продукції по області і в динаміці (табл. 2) [10, с. 96—101].

Наведені в табл. 2 дані свідчать про суттєве скорочення в Луганській області за останні 16 років обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції, за виключенням сояшнику, картоплі та овочів. Порівняно з 2000 р. обсяги виробництва впали лише по кукурудзі, просу, м'ясу (у забійній вазі) та вовні. Проте протягом останніх двох років ситуація знову погіршилася — від випадку з відхиленням показників з 1990 р. вона відрізняється лише менш значними темпами скорочення та тим, що замість зростання по картоплі воно відбулося з виробництва яєць усіх видів. Найсумніше те, що протягом періоду дослідження в області майже втричі впав валовий збір по озимій пшениці, яка в усьому світі вважається голов-

ним видом продукції по забезпеченню продовольчої безпеки країни.

Окрім проблеми кількісного виробництва сільськогосподарської продукції для Луганської області, як і країни загалом, притаманна проблема її низької конкурентоспроможності порівняно з продукцією інших країн [4, с. 101]. Головною причиною цього явища є необґрунтоване ціноутворення у галузі сільського господарства.

Ми цілковито підтримуємо думку П.Т. Саблука, що як один з можливих напрямів виходу з кризової ситуації в сільськогосподарській галузі необхідно розглядати врегулювання міжгалузевих економічних відносин в Україні. Механізм вирішення цієї проблеми, на його погляд, полягає «у забезпеченні рівних умов господарювання, за яких підприємства й організації можуть одержувати рівновеликі прибутки на одиницю авансованого у виробництво капіталу». Останнє може бути здійснено шляхом удосконалення ціноутворення, за якого поряд з вільним ціноутворенням підприємства враховують витрати й прибутки в межах норми, що склалася по країні; та через підтримку доходів галузей, які одержують прибуток, при нормі нижчій, ніж у середньому по народному господарству країни. Ціни мають формуватися підприємством і остаточно визначатися на ринку з урахуванням попиту й пропозицій. Для підтримки доходів галузей з уповільненим оборотом капіталу, де норма прибутку нижча за середню по країні, П.Т. Саблук пропонує створити спеціальний державний фонд, формування якого може здійснюватися шляхом уведення прогресивних шкал оподаткування прибутків підприємств і організацій залежно від терміну обороту капіталу (за

**Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції
в Луганській області в динаміці (тис. т.)**

Види продукції	1990 рік	2000 рік	2005 рік	2006 рік	Темп приросту 2006 р. до 1990 р., %	Темп приросту 2006 р. до 2000 р., %	Темп приросту 2006 р. до 2005 р., %
Усі зернові культури (включаючи кукурудзу в повній стиглості)	1876,6	441,7	1311	845,4	-55,0	91,4	-35,5
у тому числі							
пшениця озима	1106,9	55,6	845,5	408	-63,1	633,8	-51,7
кукурудза	142,5	152	157,4	123,1	-13,6	-19,0	-21,8
просо	33,3	64,6	16,3	11,8	-64,6	-81,7	-27,6
Соняшник	218,8	237,6	312,3	376,4	72,0	58,4	20,5
Картопля	222,5	358,7	669,8	602,3	170,7	67,9	-10,1
Овочі	288	249,1	278,3	341,1	18,4	36,9	22,6
М'ясо (у забійній вазі)	166,7	51,2	48,2	45,9	-72,5	-10,4	-4,8
Молоко усіх видів	887,2	318,4	409	371,4	-58,1	16,6	-9,2
Яйця всіх видів, млн. шт.	705,6	380,3	608,7	656	-7,0	72,5	7,8
Вовна, т.	803	83	65	63	-92,2	-24,1	-3,1

нормою прибутку), яка визначається для цієї мети відношенням нормативного прибутку до авансованого у виробництво капіталу (сума нормативних втрат з урахуванням терміну їх оборотності та середньорічної вартості основних засобів, включаючи вартість землі). Не можемо не погодитися, що такий підхід сприяв би вільному переливу капіталу в сільське господарство [9, с. 6].

Перспективи подальших досліджень. Надзвичайно актуальним є питання розробки уніфікованої комплексної системи оцінки рівня конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі та розробки і введення в дію спеціалізованих підрозділів з питань планування й контролю її стратегічного розвитку. Тому вважаємо за необхідне формування в Україні загальнодержавного планово-контролюючого органу (ЗПКО), котрий має виконувати функції розробки, стратегічного планування та моніторингу питань конкурентоспроможності аграрного сектору економіки. Цілком доцільним є створення підвідомчих основному (ЗПКО) служб з аналогічною спеціалізацією на регіональному, обласному та місцевих рівнях з метою вияву проблемних, з огляду рівня конкурентоспро-

можності, сільськогосподарських підприємств. Після визначення кожного окремого агроформування служба ЗПКО разом з підприємством має розробляти нову, більш пристосовану до конкретних умов діяльності, стратегію його подальшого функціонування. Крім того, по результатам проведеного ЗПКО моніторингу, має створюватися регіональний стратегічний план переорієнтації неконкурентоспроможних сільськогосподарських підприємств на виробництво новітніх видів продукції відмінної якості, котра б в обов'язковому порядку користувалася підвищеним попитом, і, відповідно, задовольняла зростаючі потреби як населення, так і інших підприємств-споживачів сільськогосподарської продукції.

Запропоновані заходи нададуть необхідне інформаційне підґрунтя для адекватної інноваційно спрямованої стратегії конкурентного розвитку аграрної галузі економіки Луганської області, а також дозволять розробити й обґрунтувати кошторис для бюджетного або комерційного інвестування необхідного інноваційного реформування неконкурентоспроможних підприємств сільськогосподарської галузі.

Висновки. Сільськогосподарська галузь Лу-

ганської області не є конкурентоспроможною порівняно з іншими регіонами України, про що елементарно свідчить її порівняння з середнім значенням по країні з показників із виробництва сільськогосподарської продукції в розрахунку на одну особу по Україні та зіставлення її з іншими регіонами країни. Крім того, для області характерний суттєвий спад виробництва більшості основних видів сільськогосподарської продукції протягом пореформеного періоду.

Для виходу з кризової ситуації необхідною є реалізація комплексної багатофункціональної програми заходів з залученням до господарської діяльності населення, агроформувань та різнорівневих органів управління, розробленої на основі інноваційного науково обґрунтованого підходу і призначеної для досягнення довгострокових глобальних загальнодержавних цілей стратегічного розвитку сільськогосподарської галузі. Одним з можливих чинників стимулювання та контролю такого зростання в Луганській області як одному з регіонів України, на нашу думку, має бути формування в країні загальнодержавної планово-контролюючої системи з проблем розробки, стратегічного планування та моніторингу конкурентоспроможності аграрного сектору економіки на регіональному та національному рівнях.

Література

1. **Гордієнко П.Л.** Стратегічний аналіз: Навч. посібник. — К.: Алерта, 2006. — 404 с.
2. **Губени Ю.Е.** Развитие сельских территорий: некоторые аспекты европейской теории и практики // *Економіка України*. — 2007. — № 4. — С. 62 — 70.
3. **Державна** цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року / Постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // www.molpro.com.ua.
4. **Кваша С.М., Голомша Н.Є.** Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому аграрному ринку // *Економіка АПК*. — 2006. — № 5. — С. 99—104.
5. **Кулешова А.Б.** Конкуренция в вопросах и ответах: Учеб. пособие. — М.: ТК Велби, Изд-во «Проспект», 2006. — 256 с.
6. **Кусаинов Х.Х., Пягай А.А.** Конкурентоспособность сельскохозяйственной продукции при вхождении Казахстана в ВТО // *Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: Матеріали Сьомих річних зборів Всеукр. конгр. вчен. економістів-аграрників*, Київ, 9—10 лист. 2005 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. — 710 с.
7. **Куць Т.В.** Особливості конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції і підприємств // *Вісн. Харк. нац. техн. ун-ту сільського господарства: Економічні науки*. Вип. 64. — Х.: ХНТУСГ, 2007 р. — 342 с.
8. **Онищенко А., Юрчишин В.** Сельское развитие: основы методологии и организации // *Економіка України*. — 2006. — № 10. — С. 4 — 13.
9. **Саблук П.Т.** Развитие сельских территорий в контексте обеспечения экономической стабильности державы // *Соціально-економічні проблеми розвитку українського села і сільських територій: Матеріали Сьомих річних зборів Всеукр. конгр. вчен. економістів-аграрників*, Київ, 9—10 лист. 2005 р. / Редкол.: П.Т. Саблук та ін. — К.: ННЦ «ІАЕ», 2005. — 710 с.
10. **Статистичний** щорічник Луганської області за 2006 р. — Ч. 1: Головне управління статистики у Луганській області / За ред. С.Г. Пілієва. — Луганськ, 2007. — 406 с.
11. **Фатхутдинов Р.А.** Управление конкурентоспособностью организации: Учеб. пособие. — М.: Изд-во «Эксмо», 2004. — 544 с.